

their pursuit of belonging to the society. Based on the data obtained during the semi-formalized interviews these individuals become marginal as if they were inside the society. The pursuit to conform their statements and actions to public opinion makes them “undistinguished” and displaces them to the periphery of relations. The third paradox reflects the fact that awareness of ones own psychological inclination to poverty does not divert the person from mobilizing of his/her socially oriented behaviour. Those who were instilled that they have such an inclination ventured to act more effectively and used such methods of solving problems that previously seemed too complicated.

Key words: value-orientational self-determination, poverty as a lifestyle, avoidance of political activity, marginalization of social status, mobilizing socially oriented behaviour.

© Васютинський В. О.

М. М. Скорик

СПЕЦИФІКА ЖІНОЧОЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Висвітлено результати дослідження жіночої політичної участі місцевого рівня, яке проводилося серед представниць політичних партій, депутаток місцевих рад, лідерок місцевих громад та громадських організацій. Виокремлено п'ять груп результатів, що описують специфіку жіночої політичної діяльності місцевого рівня. Перша стосується гендерно специфічних шляхів рекрутингу жінок у політику й показує, що є два основні шляхи приходу жінок у політику місцевого рівня: через роботу помічницею чинного політика і через вплив рольової моделі соціально чи політично активної жінки, тоді як “збіг сприятливих обставин” та делегування жінці лідерських депутатських повноважень її колективом є, навпаки, малотиповими випадками. Друга група стосується гендерно специфічних мотивів участі жінок у місцевій політиці, до яких належать потреба вирішити нагальну соціальну проблему; потреба в самореалізації та мотив творця (альтруїстична версія самореалізації) – причому всі три мотиви можна визнати рівнопоширеними. Третя група результатів описує явища дискримінації за статтю в політичній діяльності, які ідентифікують жінки-політики; четверта – гендерно специфічні зони дискомфорту, в яких жінки зазнають труднощів під час реалізації ними політичної діяльності; п'ята – ефективні стратегії підвищення представництва жінок у політиці.

Ключові слова: жіноча політична участь, гендерно специфічні мотиви політичної участі, жіноче політичне представництво, дискримінація за статтю.

Проблеми жіночої політичної участі в українській політико-психологічній та політологічній науці розглядають не так часто, здебільшого – як складову якихось аналітичних процедур чи фрагментовану ділянку проведених опитувань та написаних за ними звітних матеріалів. Як самостійний об’єкт вивчення жіночу політичну участь вітчизняні дослідники досі майже не досліджували. Та, зрештою, це й природно, враховуючи порівняно молодість власне демократії в Україні і відповідно молодість для української політичної науки понять і теоретичних схем, застосовуваних для її опису.

Не менш важливим для політико-психологічного вивчення згаданих питань є те, що у вітчизняній науці вони часто поглиналися іншими, більш розробленими темами, зокрема порівняно ширшою темою політичної соціалізації – у її межах теж простежуємо окремі аспекти жіночої політичної участі. Цій ситуації сприяло усталення поняття політичної участі як переважно політологічного, на відміну від непорівнянно ґрунтовніше представленого в тезаурусі психологічних дисциплін поняття соціалізації та політичної соціалізації зокрема, упевнено віднесеного до категоріального устрою соціальної (та політичної) психології.

Специфіка жіночої політичної участі, включно із фаховою діяльністю української жінки як політика, має нині багато інтерпретацій, але мало фактажу. Відчутно бракує надійних даних, на які можна було б покластися, оскільки багато часткових, локальних, “шматочкових” досліджень, виконаних відповідно до традицій різних дисциплін, а в них – ще й різних наукових шкіл та за різними інтерпретаційними схемами. І, як наслідок, отримані дані часто або взаємно конфліктують, або малопорівнювані, або малозіставні між собою. Простежуються залежності від іншوکраїнних теоретичних схем та привнесеного в них (неявного) соціального контексту, що, на нашу думку, потребує повернення до найнижчого, первинного, щабля і дослідження обставин, мотивації та кар’єрного поступу реальних українських жінок-політиків.

Мета статті: проінтерпретувати й представити результати дослідження особливостей жіночої політичної участі в Україні, яке було заплановано та здійснено нами протягом зими – весни 2013 р. в шести областях України.

Жіночу політичну участь пропонуємо розглядати в річищі визначення, даного американськими політологами С. Вербою і Н. Ні – як інструментальну активність, завдяки якій громадянки намагаються впливати на уряди таким чином, щоб ті почали бажані для суспільства дії [1, с. 131]. Цей тип визначення доволі поширений. Так, сформульо-

ване Дж. Нагелем найбільш універсальне визначення політичної участі стверджує, що політична участь – це дії, за допомогою яких рядові члени будь-якої політичної системи впливають або намагаються впливати на результати її діяльності (див. [2]). Загалом ця зосереджена на діях (поведінці) група визначень політичної участі нам концептуально ближча, аніж конгруентне щодо неї визначення політичної участі через почуття, запропоноване Х. Макклоскі (див. [3, р. 101]).

У широкому тлумаченні політична участь охоплює дії з делегування повноважень, у тому числі електоральну поведінку – спрямовану на підтримку кандидаток у політичних кампаніях активістську діяльність; жіночу участь у політичних мітингах і демонстраціях, інших масових політичних подіях; участь у діяльності партій та долучення до груп інтересів, коли політична участь уже зникається із власне політичним представництвом і політичною діяльністю як фаховою.

Хоча проведених в Україні політико-психологічних досліджень жіночої політичної участі ми не виявили, є декілька різнорівневих праць щодо цього питання, підготованих нашими колегами з Російської Федерації. Дослідження жіночої політичної участі в Росії датуються серединою 1990-х років. Надалі ж ці питання випадають із поля зору науковців та з поля наукового інтересу – імовірно, у зв'язку з наростаючою жорсткістю політичної ситуації в РФ в останні десять років.

Утім, можна назвати кілька праць, де викладаються теоретичні погляди на політичну участь якраз у нашому тематичному розрізі, також датованих серединою 1990-х. Ці підходи більш-менш вичерпно представлені у тогочасних досить якісно підготованих бібліографічних оглядах. Так, наприклад, у бібліографічному огляді російської дослідниці М. Р. Холмської детально та якісно розглянутий і репрезентований понятійний апарат теорій політичної участі, відсистематизовані та представлені радянські і власне російські дослідження із цих питань [2]. У той же період, практично на зорі пострадянських демократичних перетворень, теоретичний огляд підходів до вивчення власне жіночої політичної участі зробила та опублікувала Анна Тьомкіна [4]. Є також робота киргизької дослідниці Г. Алтинбекової, так само присвячена концепціям політичної участі в гендерному вимірі [5].

Зроблений А. Тьомкіною огляд показав, що аналітичні підходи є культурно й соціально специфічними, а тому їх доцільно будувати індуктивним шляхом, теоретично кодифікуючи проблему жіночої участі, здійснюваної в таких соціально відмінних (порівняно з країнами давньої і сталої демократії) контекстах, як українська (посттоталітарна) ситуація. Дослідниця продемонструвала, що розуміння й тлумачення політичної участі прямо пов'язані з реальними

жіночими рухами, їхніми масштабами та обраними тематичними пріоритетами (як, зокрема, масштаб виходу жінок на ринок оплачуваної праці тощо), здатними зміщувати відповідні теоретичні кодифікації. Наприклад – переходити від визнання становища жінок у політиці, їхніх ідентичностей та інтересів як маргінальних щодо здійснюваної в інтересах чоловіків політики [6, с. 11] до фіксації змін унаслідок введення в політичний порядок денний багатьох питань, що досі розглядалися як особисті, приватні, – таких як питання розлучень, насильства, розподілу праці в родині тощо, які зрештою стали предметом гарячих суспільних дискусій. Ці питання позитивно корелювали і, так би мовити, супроводжували приплив жінок у політику та відповідну переоцінку науковцями жіночої політичної поведінки і домінуючих політико-психологічних та політологічних схем їх аналізу.

Як стверджують дослідники, в Україні протягом останніх двох років “спостерігається активізація дослідницьких розвідок щодо проблеми участі жінок у політиці” [7, с. 5]. Лише з 2012 р. було зініційовано та проведено чотири великі дослідження, що стосувалися відносин політики і статі в умовах сучасної України. Так, виявлення перепон, які стоять на заваді участі жінок у політичному житті, і розроблення плану їх подолання стали метою всеукраїнського фокус-групового дослідження, проведеного у травні 2012 р. Національним демократичним інститутом (NDI) за фінансової підтримки Уряду Канади, що надавалася через Канадську агенцію міжнародного розвитку (КАМР). Стан та перспективи реалізації права займатися політичною діяльністю в Україні, гендерний вимір цієї проблеми з’ясувалися методом опитування face-to-face та фокус-групового інтерв’ю в рамках регіонального (м. Вінниця) проекту “Стратегії входження жінок у парламент”, реалізованого у липні – вересні 2012 р. ВООГО “Відкрите суспільство” за фінансової підтримки Посольства Королівства Нідерландів і Програми МАТРА КАП. Для з’ясування ролі жінок у політиці УЦЕПД ім. О. Разумкова в листопаді 2012 р. було проведено всеукраїнське дослідження “Погляд на вибори 2012 року. Роль жінок у політиці та уряді” (методом особистих інтерв’ю). Нарешті, вивчення рівня політичної активності жінок відбувалося в ході Гендерного моніторингу парламентських виборів 2012 р. (мультиметодне всеукраїнське дослідження, проведене коаліцією НГО – Громадською мережею контролю за гендерною рівністю на виборах у вересні – листопаді 2012 р.).

Усі згадані вищі дослідження були чітко спланованими і передусім конкретними, практичними. Але вони проводилися переважно з огляду на локальні цілі. Їхні результати були цікавими, але багато суттєвих питань залишалось при цьому поза фокусом уваги.

Отримані результати не давали відповідей на ширші, “рамкові” питання, наприклад про такі речі, як конкретні обставини, мотивація чи кар’єрний шлях реальних українських політиків-жінок; про їхню власну ієрархію політичних пріоритетів тощо. Крім того, отримані в ході цих досліджень дані були малопорівнювані і практично незіставні між собою. Зрозуміло, що це значною мірою обмежувало можливості належним чином побудувати практичну роботу з розроблення стратегій виходу із ситуації, що склалася, а також унеможливило подальші дослідницькі кроки, спрямовані на науково обґрунтоване вивчення феномена жіночої політичної участі та проблем політичного представництва. Тому й виникла потреба у проведенні, так би мовити, “рамкового” дослідження, яке визначало б культурно й соціально специфічні умови й перебіг жіночої політичної участі в умовах сучасної України, причому робило це так, щоб якщо й візії та досвід респондентом обмежувалися, то щонайменше.

Дослідження, заплановане і здійснене нами протягом зими – весни 2013 р. в шести областях України, було комплексним і ставило завданням ідентифікувати: ймовірні причини низького рівня жіночого політичного представництва; ключові проблеми в політичному представництві; стратегії подолання нерівностей у політичному представництві різного рівня, які найчастіше застосовують українські жінки – політичні лідерки; інноваційні підходи, спрямовані на фактичне досягнення гендерної рівності в політичному представництві, які практикують жінки-політики сьогоденної України.

Методологія нашого дослідження базувалася на методі фокус-групових дискусій (ФГД). Географія його була досить широкою: Севастополь (АР Крим), Рівне, Харків, Запоріжжя, Переяслав-Хмельницький (Київська обл.), Мукачеве (Закарпатська обл.). Було проведено шість ФГД (по одній у кожному місті, по 15 учасниць у кожній). Усього до них було залучено 90 осіб. Учасницями дослідження стали жінки віком від 18 до 65 років, що займаються громадською або політичною діяльністю, з початковим (Н) і значним досвідом у політиці (Д), а саме чинні депутатки, представниці політичних партій – потенційні кандидатки в депутати місцевих рад, лідерки громад та очільниці громадських організацій. Серед учасниць ФГД – представниці низки політичних партій: КПУ, Партії регіонів, Партії “Удар”, ВО “Батьківщина”, ВО “Свобода”, НРУ.

Отримані в ході дослідження результати ми об’єднали в п’ять груп. Вони стосувалися: 1) шляхів приходу жінок у політику місцевого рівня; 2) основних мотивів участі жінок у політичній діяльності; 3) ідентифікації явищ дискримінації за статею у сфері політичної діяльності; 4) зон дискомфорту, в яких жінки зазнають труднощів під

час реалізації ними політичної діяльності; 5) ефективних стратегій підвищення жіночого політичного представництва. (Останню, п'яту, групу результатів у цій статті ми розглядати не будемо).

Зупинімося відтак на характеристиці гендерно специфічних зон труднощів при здійсненні жінками їхньої політичної діяльності, взявши за основу виділені групи результатів.

Шляхи рекрутингу жінок у політику місцевого рівня (перша група результатів). Ідеться про шляхи, якими жінки найчастіше приходять у місцеву політику, тобто стають політиками. Таких основних шляхів два: перший – через роботу помічницею чинного політика (свого колишнього керівника(-ці); подруги, що пішла в політику; родички тощо), другий – через вплив рольової моделі соціально чи політично активної жінки (причому модель могла бути як культурно та соціально віддаленою – як, приміром, Маргарет Тетчер, чи як Катерина Фурцева, чи як харизматична лідерка БЮТу Юлія Тимошенко, так і порівняно близькою – як матір чи вочевидь харизматична особистість – учителька, чи директорка школи). Наведені рольові моделі наочно показують, що жіночі ролі у вітчизняній політиці цілком можливі. І, що не менш цікаво, як перший, так і другий варіант респондентки пов'язували із системою наставництва, менторингу як набуття практичних навичок чинного політика.

Не слід викидати, на думку респонденток, і “випадкове” потрапляння жінки в політику, зумовлене збігом позитивних обставин (третій шлях). Можливе також делегування жінці лідерських депутатських повноважень її колективом, що, втім, трапляється набагато рідше (четвертий шлях). Нарешті, останній варіант із тих, які називали респондентки, – коли шлях жінки в політику лежав через усвідомлену потребу рівності в ній, – найчастіше пов'язаний із проходженням профільного навчання з питань подолання дисбалансу в політичному представництві, що можна розглядати як показник ефективності такої системи навчання.

Варто наголосити, що саме перші два шляхи були найбільш поширені, і якраз їх респондентки називали найчастіше. Також з огляду на досить поширені уявлення, зокрема у ЗМІ тощо, про специфічно жіночі шляхи в політику як тісно пов'язані із сексуальними практиками, отримані результати є корективними. Вони ставлять наголос, навпаки, на потребі набуття жінками практичних навичок та знання ними поширених, у тому числі неформальних, практик політичної діяльності в умовах сучасної України. Причому на потребі, усвідомленій цими жінками.

Основні мотиви участі жінок у політичній діяльності (друга група результатів). Маються на увазі мотиви, заради яких жінки по-

риваються до влади. Це також одна з найбільш часто дискутованих проблем, адже часто чуємо запитання про те, з чим саме жінки приходять у політику і що такого гендерно специфічного, інакшого порівняно з чоловіками вони туди привносять. Або збираються привнести. Звичайно, у цьому разі ми маємо тільки часткову відповідь на поставлене запитання, бо для повної відповіді потрібні порівняльні гендерні дослідження мотивів політичної діяльності політиків залежно від їхньої статі. За результатами нашого дослідження, провідними мотивами залучення жінок до фахової політичної діяльності можуть бути такі: потреба вирішити нагальну соціальну проблем, потреба в самореалізації та мотив творця.

Перший з наведених нами мотивів жіночого залучення в політику, пов'язаний з певною гострою соціальною проблемою, яку жінки намагаються вирішити політичними засобами, а не із свідомою побудовою власної політичної кар'єри, – ми визначили як альтруїстичний. Це добре ілюструють вислови учасниць щодо проблем, які стали каталізатором їхньої політичної кар'єри: “для нашего дельфинария я готова идти не только в политику, но и дальше”, “беспорядочно застраивается наш город”, “беспорядочно спиливаются деревья”, “изменить ... нашу жизнь, внести какие-то полезности”, “повысить благосостояние ... населения”. І, що ще цікаво, – такий мотив був часто неусвідомленим і жінки – нині досить відомі і харизматичні місцеві політики – при цьому не усвідомлювали себе суб'єктом власного життєвого та професійного вибору. Це добре ілюструють вислови учасниць, які описують свій прихід у політику через дієслова на кшталт “я не прагнула”, “я була змушена” чи вживають ширші, але подібно забарвлені вирази на кшталт “політика прийшла в моє життя ... сама собою”.

Другим важливим мотивом участі жінок у політиці місцевого рівня був мотив самореалізації. Причому респондентки переважно добре усвідомлювали його, що видно з використовуваних ними емоційно забарвлених мовних зворотів: “мені це подобається”, “ні, це не випадковість, це моє рішення”, “мені подобається бути активною”, “мне интересно работать с ними, со своими избирателями”, “я вмію організовувати, і мені подобається це робити”. Таких учасниць серед наших респонденток також було багато.

Третій важливий мотив залучення жінок до політичної діяльності – мотив самореалізації, який має виразну складову творення, деміургічного створювання нового. “Мне нравится, когда твоя работа приносит плоды и ты видишь, что можешь повлиять на что-то. И ты видишь, что можешь повлиять вначале в малой степени, а потом все больше, больше и больше”, зазначала одна з респонденток (ФГД1).

Ця альтруїстична версія самореалізації виявилася досить значущою і кількісно, і з погляду географічного розподілу (про неї згадували респондентки з різних регіонів, де проводилося дослідження).

Ідентифікація явищ дискримінації за статею у фаховій політичній діяльності (третьа група результатів). Звичайно, ми хотіли скласти уявлення про думку учасниць щодо становища жінок і чоловіків у сфері політики, відмінностей і схожості цього становища. Відповідно респонденткам ставилося запитання: “Чи однаково комфортно в політиці почувають себе чоловіки і жінки? І якщо є якісь відмінності, то з чим ці відмінності можуть бути пов’язані?”. Це запитання передбачало не тільки діагноз становища статей у сфері політики, а й пояснення відмінностей, якщо учасниці їх помічали. Відповідно, ми отримали цілу низку можливих пояснень цієї неоднозначної з погляду гендерної рівності ситуації.

Що відразу проявилось під час обговорення цієї теми, то це виразний поділ респонденток на дві групи. На думку жінок – політичних початківців, у політиці дискримінації за статею немає. Натомість більш досвідчені їхні колеги вважають, що жінкам у політиці далеко не так комфортно, як чоловікам, і дискримінація за статею є. Прикладом першого типу відповідей є такий вислів: “Якщо говорити загалом, то чи почуваю я себе комфортно? Я почуваюся комфортно, якщо мені щось не вдається; я говорю собі чесно – це значить, я не хочу”. Цю думку частіше висловлювали жінки – початківці в галузі політики або ті, які за родом своєї діяльності не були занадто політично заангажованими і більше спостерігали за політичним процесом збоку, аніж були в нього залучені безпосередньо.

Водночас протилежну думку про те, що українським жінкам у політиці куди менш комфортно, аніж чоловікам, висловлювала порівняно більша кількість учасниць, які, крім того, пропонували різноманітні пояснення значущих гендерних відмінностей, спостережених ними в українській політиці. Як показують їхні відповіді, пояснити цей гендерний розрив можуть такі наявні у сфері української політики явища, як сексизм, подвійні стандарти щодо жінок та щодо чоловіків у політичній і загалом публічній сфері, родинні зобов’язання жінок тощо.

Загалом спектр відповідей на це запитання охоплює цілу низку варіацій:

- жінкам у політиці загалом комфортно, однаково з чоловіками;
- жінкам у політиці комфортно, якщо жінка – сильна особистість, бо лідерські якості не мають статі;

- жінкам загалом менш комфортно або некомфортно порівняно з чоловіками;
- жінкам у політиці перешкоджають сексизм та подвійні стандарти;
- жінкам у політиці стають на заваді їхні родинні зобов'язання;
- жінкам у політиці менш комфортно, бо їх не пускають у політику чоловіки;
- жінкам у політиці менш комфортно, бо політичне середовище контролюють чоловіки;
- жінкам у політиці менш комфортно, але вони самі в цьому винні.

Як бачимо, спектр відповідей починає і завершує питання про особистість лідера. Власне, тут думки учасниць розійшлися: частина вважала, що жінки самі винні в такому низькому відсотку їхньої представленості у Верховній Раді України та на інших щаблях прийняття рішень, використовуючи при цьому поширені аргументи про чинних жінок-політиків як персонально нездібних до політичного лідерства. Протилежною і компліментарною щодо висловленої була думка досвідчених учасниць. Політично досвідчені учасниці, навпаки, виявилися менш схильними пояснювати незначну кількість жінок-політиків проблемами їхніх особистостей, нестачею в них лідерських рис чи персональних спеціальних знань із побудови особистого іміджу, спроможностей до риторики і т. ін. Але вони чіткіше акцентували перешкоди структурного характеру: гендерні стереотипи, з якими жінки-політики стикаються у повсякденній взаємодії; різні очікування від чоловіків і від жінок з боку партійного керівництва; “подвійні стандарти” – різні вимоги щодо чоловіків та жінок у політиці, жорсткіші якраз саме щодо жінок; стан постійної психологічної готовності “тримати удар” через вищі порівняно з чоловіками вимоги до жінок у повсякденних політичних комунікаціях; очікування політиків-керівників, що під час виборів жінку можна попросити “поступитися” політичною посадою і вона дасть згоду тощо. Політично “старші” учасниці висували альтернативний слоган “без вини винуватих”: “...тема действительно поднята в плане того, что мы оказываемся виноватыми без вины и при этом сами соглашаемся”, – як підсумовувала цю дискусію одна з них.

Що ж до наявності дискримінаційних явищ щодо жінок у місцевій політиці, то думки респонденток так само розійшлися – і так само залежно від їхнього досвіду. Відповіді поділилися на дві групи – тих, хто розгледів гендерні відмінності в політичній діяльності, і тих, хто не побачив цього. Загалом багато респонденток повідомляли про досвід дискримінаційного ставлення за ознакою статі. Досвідчені

політичні лідерки посилалися на дискримінаційне ставлення щодо них особисто. Отримані на це запитання відповіді можна об'єднати у три групи: “особисто не стикалася, але спостерігала”; “стикалася сама”; “не стикалася” (має значення особистість).

Найбільше відповідей припадало якраз на перший сегмент, коли учасниці заперечували застосування дискримінаційних практик щодо них самих, але наводили приклади дискримінації, які вони спостерігали щодо інших жінок. Не беремося наразі інтерпретувати таку думку, але можемо припустити, що в цьому разі йдеться про небажання визнавати щодо себе дискримінаційне ставлення, бо воно розглядається як стигматизація, як конфлікт із лідерством.

Зони перешкод під час здійснення жінками фахової політичної діяльності (четверта група результатів). Саме питання ускладнень, труднощів чи перешкод у здійсненні жінками політичного представництва чи, точніше, тих сфер діяльності, звідки вони приходять, виявилися найбільш цікавими для нас з усього переліку тем, які виокремилися в обговореннях.

Ми очікували, що сфери комфорту/дискомфорту в політичній діяльності жінок проявлятимуться за такими напрямками: сім'я і родинне життя; підтримка політичних партій; підтримка жінок-лідерок їхнім безпосереднім керівництвом, громадами, жіночими об'єднаннями тощо. Але ситуацій, або сфер, дискомфорту для жінок-політиків, які виокремилися в обговореннях, респондентки назвали набагато більше. Усього було виокремлено одинадцять таких зон труднощів, або сфер дискомфорту: подвійне навантаження – сім'я і політична діяльність; підтримка партнера та рівний розподіл домашніх обов'язків; нестача часу, або “украдене щастя” жіночої політичної діяльності; низька підтримка громади; різні рівні влади як різні рівні комфортності для жінок; низька підтримка реєг group; рівень підтримки з боку партій, місцевих політичних та бізнес-асоціацій; нестача фінансових ресурсів; проблеми із жіночою солідарністю; гендерні стереотипи й автостереотипи і, нарешті, брак належних знань.

Подвійне навантаження – сім'я і політична діяльність. Ми, звісно, очікували на появу саме цієї теми в обговореннях як однієї з центральних. Але вона виявилася вагомою переважно для жінок – початківців у політиці – точніше, тих із них, які перебували на нижчих щаблях політичної кар'єри. Окремі учасниці, що зверталися до висвітлення цієї теми у своїх виступах та репліках, недостатньо усвідомлювали ситуацію “подвійної зміни” і великої втоми жінок-діячок. Найкраще висловила це одна з учасниць, яка пояснила групі: “У мене, в принципі, нет дискомфорта. Это только усталость и нехватка времени” [ФГД1]. Водночас схоже, що такі ситуації диском-

форту, пов'язані із зобов'язаннями перед родиною, є менш суттєвими для жінок з міцним, усталеним політичним становищем чи кар'єрою. Респондентки так і зазначали, що подвійне навантаження жінки, сім'я і професійна діяльність, є особливо відчутним на ранніх етапах жіночої політичної кар'єри. Крім того, більш політично досвідчені учасниці обговорень мало згадували такого роду проблеми взагалі. Це може бути пов'язано з віком жіночої професійної самореалізації, бо ж у середньому вік жінок, які відбулися як політичні лідерки місцевого рівня, становить 45-47 років. Це вік, коли репродуктивні зобов'язання в основному переважно виконані – діти вирощені, влаштовані і т. ін. Очевидно, є підстави вважати, що ця проблема є вагомою переважно для ранніх щаблів жіночої політичної кар'єри.

Підтримка партнера та гендерно рівний розподіл домашніх обов'язків. Хоча ця сфера очевидно пов'язана зі згаданими вище питаннями подвійного навантаження та “подвійної зміни” жінок на оплачуваній роботі й удома, де на них чекає неоплачувана домашня праця, усе ж у цьому блоці відповідей основний акцент робився саме на партнера як, імовірно, ключову фігуру серйозної жіночої кар'єри в політиці. Фактично, ішлося про той “міцний тил”, згадка про який часто трапляється в розмові про кар'єру політика-чоловіка. Як з'ясувалося, такий тил не менш важливий для політика-жінки, і більше того – саме підтримка партнера, його схвалення і, фактично, його свого роду згода на те, щоб дружина ставала політиком, є важливою складовою, включно умовою, такої кар'єри. Про що саме йдеться, прекрасно показує історія однієї з наших респонденток: “Когда я со своей очень близкой приятельницей, скажем так, возвращались с одного из приемов, где отбивались от гаражей, нас ждали мужья. Ее и мой стояли. И, когда я пришла, муж у меня спрашивает: “Ну что, вы что-то покушали?” Ее муж: “Где ты до 12-ти была? Какой прием? Какие депутаты? Дома будем разбираться”. – Вот вам два подхода. Мы до сих пор дружны. Она до сих пор домохозяйка, я – в политике”.

До речі, таким “тилом” не є автоматично саме чоловік. Інші члени родини також можуть виконувати функції схвалення та підтримки. Це можуть бути батьки, вирослі діти тощо, які підтримують цю діяльність своєї доньки чи матері. Промовистим прикладом є життєва історія іншої респондентки, яка повідомила таке: “Мій чоловік однозначно не підтримує моєї політичної та громадської активності. Каже: “Сиди вдома, займайся дітьми – і більше нічого”. Тобто навіть коли мені запропонували взяти участь у народному списку від партії Наталії Королевської “Україно, вперед!”, я чоловікові нічого не сказала. Уже тільки коли в наметах почали роздавати брошури і хтось на роботі йому сказав, тільки після того: “Чому ж ти мені

нічого не сказала? У мене на роботі запитують, а я про все дізнаюсь останній”. Це що стосується підтримки чоловіка. Батьки мене завжди підтримують”.

Нестача часу, або ж “украдене щастя” жіночої політичної діяльності. Подібні до викладених вище ситуації так чи інакше впливають на жіночий життєвий шлях у політиці. Разом з тим політична діяльність і сама по собі є часоємним заняттям, яке часто супроводжує основну зайнятість людини, що висувається на це поле діяльності; вона рідко буває єдиним заняттям кандидатки. Доволі часто нестача часу призводила до такого собі відчуття “украденого щастя” жіночої політичної діяльності. Воно сприймалося як щось таке, що ти відбираєш у родини. “...Сидит в тебе червяк, который говорит, что ты очень мало уделяешь времени своим близким, семье, ребенку, и вот чисто такой моральный дискомфорт”, – описувала цей стан одна з наших учасниць. Думаємо, можна впевнено говорити про гендерно специфічні явища морального тиску, якого зазнають якраз жінки-політики, котрим доводиться долучитися до політичної діяльності як професійної.

Ситуації та сфери дискомфорту: низька підтримка громад. Ще однією сферою дискомфорту у своїй діяльності учасниці визначили недостатню підтримку з боку місцевих громад: “...Люди не рвутся, чтобы что-то сделать. И я это сразу почувствовала...”. Водночас частіше на нестачу підтримки громади жалілися молоді жінки – політичні лідерки та жінки, які спеціалізувалися на переважно громадській діяльності.

Різні рівні влади – то різні рівні комфортності для жінок. Цікаво, що питання розбіжностей між обставинами, в яких перебувають депутатки місцевих, районних рад, обласних рад, жінки-лідерки місцевого самоуправління і жінки, які працюють у громадському секторі, учасниці починали обговорювати майже відразу. Багато респонденток зазначали, що і для обговорення питань рівності, і для кадрового гендерного розподілу, і для самопочуття та перспектив просування жінки-політика, що працює на тому чи тому місці, велике значення має рівень органу влади. Так, найбільш наближені до практик прямого народовладдя сільські ради надають більше можливостей для жіночої політичної участі й політичного представництва порівняно з радами вищого рівня.

Натомість у виборних органах вищого рівня, які передбачають куди більшу соціальну дистанцію між виборцем і політиком, що представляє його інтереси, шанси жінок бути обраними значно знижуються. Коли між кандидаткою і її виборцями стають посередники – різного роду символічні системи, ЗМІ, консалтингові служби тощо,

з'являється й місце для гендерно забарвлених очікувань та стереотипів. У цих ситуаціях стереотипно нижчі очікування від політика-жінки порівняно з чоловіком загострюються, і вони спрацьовують проти жінок.

Ситуації та сфери дискомфорту: низька підтримка peer groups. Цей показник також виокремився під час обговорень як проблемне місце, і не лише для жінок-початківців у політиці, але й, досить часто, і для лідерок досвідчених та авторитетних. Зазвичай саме підтримка “горизонтального” типу, отримувана від колег, друзів, інших статусно рівних тобі людей, з якими ти поділяєш суспільний простір, є одним із визначальних чинників успішного просування. І хоча траплялися й протилежні випадки, часто саме жінки стикаються з браком цього виду підтримки: “...Я самая молодая депутатка во фракции. Когда я выступаю – это всегда очень сложно. Прямо слышу, как начинается шушукание типа: “Куда она лезет, молодая еще, а вдруг обойдет, такие барьеры появляются, что не перепрыгнешь. Корпоративной солидарности нет...””.

Підтримка партій, місцевих політичних та бізнес-асоціацій. Становище жінок у конкретних партіях, їхньої ролі у виборчих кампаніях на місцях, їхні місця в партійних списках тощо становили особливий інтерес для нас. Але ці питання лише в окремих випадках ставали предметом обговорення наших учасниць, зокрема з огляду на перебування в одному приміщенні представниць різних політичних сил, не обов'язково взаємно дружніх і безумовно пов'язаних партійними зобов'язаннями та дисципліною. За наслідками дискусій виокремилися характерні зони дискомфорту, пов'язані з безпосередньою участю жінок у політичній діяльності та їхньою участю у виборах.

Такі явища, як використання жінок як флеру, прикриття у виборчій кампанії певного кандидата-чоловіка, використання жінок як тягової робочої сили, аби “підняти” округ, а тоді передати його якійсь певній шанованій людині, переважно чоловічої статі, тощо, схоже, не були аж такими поодинокими і не становили якогось кричущого винятку. Одна з респонденток описала позицію свого партійного керівника таким чином: “Он мне сказал: “Знаешь..., женщины в нашей партии идут в политику, чтобы мужчины заняли главенствующие посты”. Он сказал по-честному. Сказал, что вы идете, чтобы нас услышали””.

Варто звернути увагу як на типовий випадок, коли жінки-політики, особливо на початковому етапі своєї кар'єри, часто опиняються сам-на-сам із ситуаціями, в яких політики-чоловіки грають командою. На відміну від початківця-чоловіка, який має можливість наставництва та відразу стає членом команди, жінка відпочатку

інтегрується в такий спільний проект набагато слабше. Це один з моментів уразливості жіночої політичної кар'єри, особливо на перших порах її становлення. І ці ситуації потребують додаткових оцінок та дослідження.

Нестача фінансових ресурсів. З огляду на все вже згадане вище не дивно, що окремою, хоч і порівняно невеликою частиною обговорення, виявилася нестача коштів на виборчу кампанію в жінок-кандидаток у депутати місцевого рівня. Обговорення також показали певну зорієнтованість жінок на так звані ідеологічні партії – на противагу поширеній практиці фінансовоємного підкупу виборців на виборчих округах. Цю, імовірно вимушену, зорієнтованість жінок-політиків місцевого рівня на переважно ідеологічні проекти добре ілюструє цитата з одного з обговорень: “Я, когда шла на выборы... просчитала, как могу голоса взять в этом районе без денег; я поняла, что давно не было таких. Вот раздетые, без ничего, вот такая, какая я есть”.

Ситуації та сфери дискомфорту: проблеми із жіночою солідарністю. Враховуючи в цілому помірний рівень підтримки жінок-політиків з боку партійного менеджменту та бізнес-середовища, ми також спробували з'ясувати рівень підтримки жінок-політиків з боку жінок-виборців, місцевих жіночих громадських об'єднань та жінок-лідерок громадського сектору. Досить часто учасниці обговорень із різних регіонів висловлювали негативну думку про власний досвід співпраці з іншими жінками та низько оцінювали рівень жіночої солідарності загалом. На думку респонденток, причини такої низької солідарності пов'язані з нерозумінням відмінного досвіду та особливих обставин іншої жінки, перенесенням на неї власного досвіду внаслідок панівного уявлення про те, що “всі ми, жінки, однакові”, що всім жінкам притаманні схожі бажання тощо. Ішлося також про постійну взаємну конкуренцію, поширені практики взаємопобороювання; зрештою, про “бомбування”, яке здійснюють щодо жінок ЗМІ та значущі інші. А проте висловлювались і окремі обережні думки про те, що ґрунт для солідарності все-таки є. Цікаву думку висловила одна з респонденток, зауваживши, що ці негативні чинники набагато менше проявляються серед жінок, які вже відбулися, зокрема, як політики: “Я не очень симпатизирую Богословской. Но она говорила, что женщин поддерживают 80% мужчин и всего 20% женщин. И я считаю, что дело кроется в нас самих: женщины не объединены, не солидарны друг с другом. Если мы объединимся и будем думать, что, если хочешь изменить что-то в мире, начни с уборки в собственной квартире... Наша сила в единстве”. Тобто на цьому шаблі жіночого єднання починають проявлятися окремі солідарні дії.

Ситуації та сфери дискомфорту: гендерні стереотипи і автостереотипи. Те, що гендерні стереотипи та автостереотипи є серйозним чинником, який впливає на всіх рівнях і на багато сфер життєдіяльності жінок, у тому числі й жінок – політичних лідерок, у наших респонденток не викликало сумніву. Учасниці обговорень чітко ідентифікували як самі ці стереотипи, так і їхній вплив на власне життя і на життєдіяльність своєї соціодемографічної групи.

Звичайно, спектр проявів таких гендерних стереотипів є надшироким і не може бути охоплений цілком. Наші обговорення показали не тільки множинність самих гендерних стереотипів, а й їхню чітку видимість для політично та громадськи активних українок. Окремо слід відмітити умисне використання ними позитивних гендерних автостереотипів як аргументів у політичних дискусіях. До прикладу, позитивні автостереотипи: “Когда я шла на выборы, то говорила – мы за сохранение, потому что мы единственные, кто несет ответственность. А мужчины привык по генотипу воевать, терять... осеменил с медалью – и убежал” [ФГД 3]. Гендерні стереотипи щодо неодмінного вибору між родиною і роботою чи кар’єрою як двома альтернативами, щодо традиційності розподілу гендерних ролей, подібної тематики висловлювали переважно молодші учасниці.

Ситуації та сфери дискомфорту: брак належних знань. Нестачу у жінок базових знань і навичок для політичної діяльності (особливо на перших порах їхньої політичної кар’єри) як особливу перешкоду задовго до нас зазначало багато експертів з питань жіночого просування в цій сфері. Освітній аспект політики з цього погляду охоплює досить багато: нестачу професійного досвіду, досвіду публічних виступів, умінь, навичок, позиціонування... Цю думку підтримувало і висловлювало багато жінок – молодих політиків. Водночас її менше підтримали ті учасниці, що були політиками “зі стажем”, незалежно від рівня їхнього політичного представництва та щабля політичної посади.

Окремі учасниці висловлювали думки про нестачу не тільки, чи не стільки, власне знань, навчання у традиційному розумінні, скільки більш практичних знань, які забезпечує наставництво, менторинг. Виняток становили лише спеціалізовані знання в галузі юриспруденції та економіки: “Я коротко скажу..., я відчувала труднощі, але вони і повинні були бути в плані того, що я не інженер, не столяр, не слюсар, тобто це нестача професійного досвіду. Те, що я готова була, це мій вибір, звичайно, не без підтримки громади, іти і брати на себе відповідальність за те чи інше по роботі, то намагалася тоді віднайти підтримку в родині і в громаді та колег. Але... бракує професійних знань, умінь, навичок...” [ФГД5-Н].

Висновки. Як видно з представленого, вибудовуючи програму дослідження та інтерпретуючи його результати, ми не обмежувалися дисциплінарними межами політичної психології, а, навпаки, орієнтувалися на рамкове дослідження умов та особливостей здійснення в Україні жіночого політичного представництва загалом. Ми робили це для того, щоб надалі мати якусь загальну канву результатів, від якої можна було б відштовхуватись і за якою можна було б орієнтуватись у подальших більш локальних, конкретно-наукових дослідженнях. За всієї простоти й невігядливості цього проєкту вважаємо, що його слід було зробити. І тут, до речі, ми зовсім не одинокі. Наприклад, T. Laidlaw & G. Thibaut у своїй статті “Woman and schooling: the importance of a multidisciplinary approach” і S. Sherwin у праці “Philosophical Methodology and Feminist Methodology: Are They Compatible?” [8] обґрунтовують саме міждисциплінарний характер феміністського наукового підходу (чи, точніше, стверджують, що він спирається “на еkleктичну методологію, що корениться в різних дисциплінах і не обмежує себе якимось одним дисциплінарним підходом”), визнаючи, що одним із найпідступніших бар’єрів у їхній роботі ставала якраз скованість усталеними межами існуючих дисциплін (див. [9, с. 41]).

Водночас другою метою нашої статті, окрім презентації отриманих результатів, було виявити і представити певні теоретичні уроки вивчення жіночої політичної участі та представництва. Таких уроків виявилось декілька. Перший – це неочікувані результати щодо міри узалежнення кар’єри жінки, що відбулася як досвідчений політик, від її партнерських (чоловіка) або – кількісно менше – від підтримувальних сімейних (батьки чи виростлі діти) стосунків. Згідно з поширеною, у тому числі й серед психологів, думкою, ці сфери жіночої самореалізації є антитетичними: виграш у якійсь одній з них автоматично означає програш у другій. Натомість, за нашими спостереженнями, ситуація є інакшою – успішна в політичній кар’єрі жінка, як правило, мала “міцний тил” удома. І навпаки. “Женщина не может быть лидером, если она дома пришиблена”, – висловилося щодо цього одна з учасниць. Причому цей міцний тил не обов’язково означав безперечне домінування такої жінки в родині, як ми звично очікували. Вони могли бути різними – як, наприклад, у разі зайнятості чоловіка в бізнесі, а дружини – у виконавчій владі. Як попередній висновок, можемо зробити припущення, що жіноча політична кар’єра часто прямо залежить від гендерно рівного розподілу родинних обов’язків і збувається там, де цей розподіл є рівним – незалежно від способу, яким ця рівність забезпечується: чи це домовленість між подружжям, чи допомога по дому й догляду за дітьми старших жінок – членкинь

родини (мами, свекрухи тощо), чи перекладання домашньої обслуговуючої або доглядової праці на оплачуваних помічниць. Незалежно від способу й обсягів, гендерно рівний розподіл домашніх обов'язків можна розглядати як дієве позитивне ставлення чоловіка до самореалізації дружини в політичній сфері.

Другий важливий урок полягає в тому, що були відкориговані уявлення про жінок – політичних лідерок – як про цілісну групу зі спільними позиціями й зіставним досвідом. Упродовж дослідження з'ясувалося, що, навпаки, дуже значуще різняться між собою жінки з початковим політичним досвідом і жінки-політики, які вже мають серйозну самостійну кар'єру за плечима. Виявлено істотні розбіжності в поглядах представниць цих двох умовних груп практично на всі ключові щодо жіночої політичної участі питання: залежить а чи ні кар'єра політика від її/його статі; чи дискримінують жінок у політиці; чи залежить дискомфорт для жінки-політика в політичній сфері від її особистісних рис, а чи більше від сексизму та подвійних стандартів у політичній сфері; які із стратегій підвищення жіночого політичного представництва слід застосовувати тощо.

Так, політично “молоді” учасниці переважно дотримувалися думки, що жінкам у політиці досить комфортно, а якщо їм щось не вдається, то такі жінки або недостатньо сильно цього хотіли, або вони мають неадекватні очікування (настановлення) щодо свого становища в політиці, або в цілому самі в тому винні. На підтримку такої позиції висловлювалася популярна серед цих учасниць думка про особистість справжньої лідерки, яка здолає все; думка, що все залежить лише від самої жінки – і якщо тій не забракне бажань, рішучості, настирливості, внутрішнього стержня тощо, то вона неодмінно вийде на лідерські позиції. У цілому досвід саме цих учасниць мало сприяв відрефлексуванню ситуації із жіночою присутністю в політиці, а саме з'ясуванню, як співвідносяться лідерські риси, стать і кількість жінок (чоловіків) при владі, яких слід було б очікувати рівну кількість у разі рівно розподілених лідерських рис. Ці ж учасниці частіше висловлювали жаль через нестачу конкретних знань, вбачаючи в ній заваду їхній успішнішій діяльності на політичному поприщі, а їхні стратегії політичного просування, як правило, передбачали нарощування особистісного потенціалу.

Політично досвідчені учасниці ж, навпаки, були менш схильними пояснювати невелику кількість жінок-політиків проблемами їхніх особистостей, нестачею в них лідерських рис чи браку персональних спеціальних знань із побудови особистого іміджу, здатності до риторики тощо. Вони чіткіше акцентували перешкоди структурного характеру: гендерні стереотипи, з якими жінки-політики стикаються в повсякденній

взаємодії; різні очікування від чоловіків і від жінок з боку партійного керівництва; “подвійні стандарти” – різні вимоги щодо чоловіків і жінок у політиці, жорсткіші якраз саме щодо жінок; стан постійної психологічної готовності “тримати удар” через вищі порівняно з чоловіками вимоги до жінок у повсякденних політичних комунікаціях; очікування політиків-керівників, що під час виборів жінку можна попросити “поступитися” політичною посадою і вона згодиться тощо. Ідеться, власне, про важливий для політичної психології висновок – звертати погляд у бік організаційних та структурних обмежень у здійсненні лідерства жінками, що, зокрема, проявився тут.

І останній із важливих висновків стосується відмінностей у статусі, політичній кар’єрі та політичному самопочутті жінок залежно від рівня влади. Учасниці дослідження переконані, що негативний вплив чинника статі – у вигляді гендерних стереотипів, очікувань, стандартів та нормативних приписів щодо жінок і чоловіків політиків – менше проявляється під час безпосередньої взаємодії (зокрема в умовах, в яких перебувають депутатки місцевих, районних та обласних рад, жінки-лідерки місцевого самоуправління), тоді як за більш опосередкованих форм політичного представництва вага гендерно-стереотипних упереджень щодо політика-жінки зростає. Подібні ефекти створює гендерно збалансований або, навпаки, гендерно розбалансований персональний склад кожного окремого представницького органу, в якому працює жінка-політик. Політично досвідчені учасниці повідомляли про сприятливу і гендерно недискримінаційну атмосферу та шляхи прийняття рішень і в органах відносно високого рівня політичного представництва, якщо кількість жінок і чоловіків у складі цього органу була рівною. І, навпаки, цілком протилежне відмічали респондентки в ситуації гендерного дисбалансу в місцевих органах влади.

Л і т е р а т у р а

1. Политология : учеб. пособие / под ред. А. С. Тургаева, А. Е. Хренова. – СПб. : Питер, 2005. – 560 с.
2. Холмская М. Р. Политическое участие как объект исследования Обзор отечественной литературы [Электронный ресурс] / М. Р. Холмская. – Режим доступа : <http://www.civisbook.ru/files/File/Kholmnskaya-1999-5.pdf>.
3. Sills D. L. International Encyclopedia of the Social Science / David L. Sills, Robert K. Merton. – New York : Macmillan, 1968. – P. 101.
4. Темкина А. А. Теоретические подходы к проблеме политического участия: гендерное измерение / А. А. Темкина // Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период : [сб. науч. статей] / под ред. Е. А. Здравомысловой, А. А. Темкиной. – СПб. : Центр независ. социол. исслед., 1996. – С. 3–96.

5. Алтынбекова Г. Гендерное измерение политического участия: новые концепции и подходы [Электронный ресурс] / Г. Алтынбекова // *Gross Vita: история, теория, методология, методология гендера*. – 2012. – № 6. – Режим доступа: <http://giacgender.narod.ru/n6m1.htm>.
6. *Chapman J. Politics, Feminism and the Reformation of Gender* / J. Chapman. – London : Routledge, 1993. – P. 11.
7. Ярош О. Передмова / Оксана Ярош // Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь. Аналітичний звіт / М. М. Скорик. – К. : ІТЕМ ЛТД, 2014. – С. 4–6.
8. *Sherwin S. Philosophical Methodology and Feminist Methodology: Are They Compatible?* / Susan Sherwin (eds) // *Feminist Perspectives: Philosophical Essays on Method and Morals* / Sheila Mullett, Christine Overall, and Lorraine Code (ed.). – Toronto : University of Toronto Press, 1988. – P. 13–28. (Reprinted / Ann Garry & Marilyn Pearsall (eds.). *Women, Knowledge, and Reality: Explorations in Feminist Philosophy*, Unwin and Human, 1989. – P. 21–35).
9. Шерман С. Методология философии и методология феминизма / Сюзан Шерман // Женщины, познание и реальность. Исследования по феминистской философии: [сборник]. – М. : РОССПЭН, 2005.

Reference

1. Turgaev, A. S. and Hrenov, A. E. (eds.) (2005). *Politologiya: Uchebnoie posobiie* [Politology: Textbook]. – St. Petersburg: Piter (rus).
2. Holmskaya, M. R. (1999). *Politicheskoe uchastie kak obekt issledovaniya* [Political participation as an object of research: Review of Russian literature], <http://www.civisbook.ru/files/File/Kholmskaya-1999-5.pdf>.
3. Sills, D. L. and Merton, R. K. (1968). *International Encyclopedia of the Social Science*. New York: Macmillan.
4. Tyomkina, A. (1996). Teoreticheskie podhody k problemam politicheskogo uchastiya: gendernoe izmerenie [Theoretical approaches to the problem of political participation: the gender dimension]. In E. A. Zdravomyslova, A. A. Tyomkina, *Gendernoe izmerenie sotsyalnoy i politicheskoy aktivnosti v perehodnyj period* [Gender dimension of social and political activity in the transition period] (pp. 3–96). St. Petersburg: Center of Independent Sociological researches (rus).
5. Altynbekova, G. (2012). Gendernoe izmerenie politicheskogo uchastiya: novye konceptsii i podhody [The gender dimension of political participation: new concepts and approaches]. In *Gross Vita: istoriya, teoriya, metodologiya genдера*, no. 6, <http://giacgender.narod.ru/n6m1.htm> (rus).
6. Chapman, J. (1993). *Politics, Feminism and the Reformation of Gender*. London: Routledge.
7. Yarosh, O. (2014). Peredmova [Introduction]. In M. M. Skoryk, *Zhinky v politytsi Ukrainy na mistsevomu rivni. Analitychnyj zvit* [Ukraine Women in politics at the local level: the ways and the problems involved. Analytical report] (pp. 4–6). Kyiv: ITEM LTD (ukr).
8. Sherwin, S. (1988). Philosophical Methodology and Feminist Methodology: Are They Compatible? In Sheila Mullett, Christine Overall, and Lorraine Code (eds.), *Feminist Perspectives: Philosophical Essays on Method and Morals* (pp. 13–28).

Toronto: University of Toronto Press. (Reprinted in Ann Garry & Marilyn Pearl (eds) (1989). *Women, Knowledge, and Reality: Explorations in Feminist Philosophy*, Unwin and Hyman (pp. 21–35)).

9. Sherman, S. (2005). Metodologiya filosofii i metodologiya feminizma [The methodology of philosophy and methodology of feminism]. In *Zhenshchiny, poznanie i realnost': Issledovaniya po feministской filosofii* [Women, knowledge and reality. Studies in feminist philosophy]. Moscow: ROSSPEN (rus).

Скорик М. М. Специфика женского политического участия в условиях современной Украины

Освещены результаты исследования женского политического участия местного уровня, которое проводилось среди представительниц политических партий, депутатов местных советов, лидеров местных общин и общественных организаций. Выделены пять групп результатов, описывающих специфику женской политической деятельности местного уровня. Первая касается гендерно специфических путей рекрутинга женщин в политику и показывает, что есть два основных пути прихода женщин в политику местного уровня: через работу помощницей действующего политика и через влияние ролевой модели социально или политически активной женщины, тогда как “совпадение благоприятных обстоятельств” и делегирование женщине депутатских полномочий ее коллективом являются, наоборот, малотипичными случаями. Вторая группа касается гендерно специфических мотивов участия женщин в местной политике, к которым относятся потребность решить насущную социальную проблему; потребность в самореализации и мотив творца (альтруистическая версия самореализации) – причем все три мотива можно признать равнораспространенными. Третья группа результатов описывает явления дискриминации по полу в политической деятельности, идентифицируемые женщинами-политиками; четвертая – гендерно специфические зоны дискомфорта, в которых женщины испытывают трудности при выполнении ими политической деятельности; пятая – эффективные стратегии повышения представительства женщин в политике.

Ключевые слова: женское политическое участие, гендерно-специфические мотивы политического участия, женское политическое представительство, дискриминация по полу.

Skoryk M. M. Specifics of political participation of women in modern Ukraine

The article highlights the results of a study of political participation of women at the local level, conducted among the representatives of political parties, women deputies of the local councils, community leaders, and community organizations. There were five groups of results that describe the specifics of women's political activity at the local level. The first concerns gender-specific ways of recruiting women into politics. The study shows that there are two basic ways in which women enter the politics at the local level: through the work of assistant of an operating politician and through the influence of the role model of socially or politically active woman. To the contrary “coincidence of favorable circumstances” and delegation of leading political power to a woman by her team is not a typical case. The second

group relates to gender-specific motives of women's participation in local politics, which include the need to solve urgent social problem; need for self-realization; and motive of the creator (altruistic version of self-realization). And all of these three motives can be considered as equally common. The third group of results describes the phenomenon of gender discrimination in political activities that identify women politicians. The fourth describes the gender-specific areas of discomfort, in which women have difficulties in carrying out political activities. The fifth describes effective strategies of increase of the number of female political representatives in politics.

Key words: political participation of women, gender-specific motives of political participation, women's political representation, gender discrimination

© Скорик М. М.

М. І. Найдьонов

ПРЕСТИЖНІСТЬ ПРОФЕСІЙ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОКАЗНИК МОДЕЛІ РИНКУ ПРАЦІ

На історико-аналітичному рівні та на основі даних емпіричного дослідження розкривається потенціал громадської думки щодо престижності професій для регулювання ринку праці. Престижність розглядається як уявлення про щаблі влади в системі професій (Д. Трейман). На основі зіставлення трьох вимірів професій і занять (престижність, дефіцитарність і конкурентність) аналізується рухома картина престижності сучасного спектру професій. Механізм престижності професій як суб'єктивно-об'єктивне відображення стану ринку праці характеризується через порівняння двох моделей: конкурентності (визначальної для ринкової економіки) і дефіцитності (притаманної плановій економіці). Кореляційний аналіз зроблено за результатами дослідження, проведеного 2010 р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України. Для більшості класів професій місцевого (регіонального) ринку праці оцінювання престижності проводилося з огляду на уявлення, характерні для ринкової моделі престижності. Виявлено, що при збільшенні масштабу ринку праці оцінки престижності професій стають менш адекватними. Виявлено ілюзію громадської думки, яка зумовлює внутрішню міграцію низькокваліфікованих працівників, оскільки суперечності приписуються тільки регіональному ринку праці і вже не відбиваються при збільшенні його масштабу. На основі виявлених суперечностей сформульовано пропозиції щодо розвитку окремих суб'єктів ринку праці в Україні задля подолання його дисбалансів.

Ключові слова: престижність професій та родів занять як щаблі влади, координованість ринку праці, суб'єкти ринку праці, моніторинг.